

วิถีครูบา: แนวคิดและกลไกการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม*

The Way of Kruba's life: Concepts and mechanisms of Participatory Social Development

พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร

Phra Naruepan Nanissaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: yanissaro_17@hotmail.co.th

Received September 15, 2019; Revised September 15, 2019;

Accepted November 10, 2019

บทคัดย่อ

วิถีครูบา เป็นคำกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงวัตรปฏิบัติที่มีการปฏิบัติโดยครูบาตั้งกล่าวและได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้คนในสังคมล้านนาจะรู้จักวิถีครูบาในแง่ของการพัฒนาสังคมมากกว่า โดยเฉพาะครูบาศรีวิชัย ที่นับได้ว่าเป็นพระนักพัฒนาอย่างแท้จริง การพัฒนาสังคมของครูบาศรีวิชัยจะมุ่งเน้นที่การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีทั้งพ่อค้าคหบดี ข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน วิถีครูบาได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ผ่านโครงการ “วิถีครูบา งานหน้าหมู่” โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน เป็นผู้นำวิถีครูบามาประยุกต์ใช้ ซึ่งการพัฒนาสังคมตามหลักวิถีครูบา นั้นมีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการสร้างการเรียนรู้หลักวิถีครูบา เมื่อกระบวนการสร้างการเรียนรู้

*ปรับปรุงต้นฉบับจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 2 “ทวารวดีศึกษา: คีนชีวิต พื้นจิตวิญญานทวารวดี

เกิดขึ้น สิ่งที่มาคือกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ 1) ร่วมวางแผน เพื่อเสนอความต้องการ/ปัญหา และสรุปเป็นโครงการ 2) ร่วมดำเนินการ คือการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานภายใต้การบริหารจัดการของครูบา 3) ร่วมติดตาม ประเมินผล เป็นการร่วมกันของทั้งชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมกันตรวจสอบผลการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ และ 4) ร่วมใช้และรับผลประโยชน์ เป็นการร่วมกันใช้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากโครงการต่างๆ รวมทั้งการร่วมกันดูแลรักษา ซึ่งหากชุมชนสามารถที่จะดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์แบบ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักวิถีครูบาในการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมได้อย่างยั่งยืน ภายใต้คำกล่าวที่ว่า “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมใช้ประโยชน์ และร่วมดูแลรักษา”

คำสำคัญ: วิถีครูบา; การพัฒนาสังคม; การมีส่วนร่วม

ABSTRACT

The way of Kruba's life is a statement showing the good practice, performed by Kruba and has been transferred until the present. People in Lanna society know the way of Kruba's life in terms of social development especially Kruba Srivichai can be considered as a true developer. The society's development of kruba srivichai has been focus on creating the participation of people in the community and those involved, including merchants, officials, government officials, etc. At present the way of Kruba's life has been applied as a mechanism for social development through the project. "The way of Kruba's life, Work together" by Lamphun Provincial Administrative Organization, has been applied for the development of society according to the principle of the way of Kruba's life. There is a starting point from the process of creating learning principles of the way of Kruba's life. When the learning process occurs, the process of creating 4 contributions follows : the planning to propose needs / problems And summed up the project 2) The Joint operation to

help each other to work under The way of Kruba's life 3) The Follow up and evaluation of a collaboration of both communities and local administrative organizations in jointly checking the results of operations as expected or not and 4) The common benefits in a common use of the various projects Including joint maintenance. If the community can follow way of Kruba's life, the process has a perfect participation. That will lead to the participatory development of society, using the principle of Krubas in developing society sustainably. Under the statement that "Think together, do together, check together, take advantage and conserve together"

Keywords: The Way of Kruba's life; Social Development; Participation

บทนำ

ครูบามีความสำคัญในโลกพุทธศาสนาล้านนามาตั้งแต่อดีต เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยนั้นเป็นสังคมเมืองพุทธ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การพัฒนาด้านจิต คุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาสังคมเพื่อให้สังคมสงบสุข ร่มเย็น การเฟื่องฟูของครูบาสมัยใหม่ในภาคเหนือและการขยายตัวของกลุ่มผู้เชื่อถือศรัทธาในระดับนานาชาติ ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการหวนกลับไปยึดถือจารีตพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม หรือเป็นความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ แต่กลับสะท้อนการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมพุทธร่วมสมัยทั้งในระดับภูมิภาค ระดับประเทศและระดับโลก (พิสิษฐ์ นาสี, 2561)

“ครูบา” จะเป็นพระสงฆ์ที่มีผู้คนในพื้นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คน ถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชนอย่างสูง (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2559) วัตรปฏิบัติของครูบาหลายรูปในจังหวัดลำพูนได้ถูกนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในปัจจุบัน รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งได้นำเอาวิถีปฏิบัติของครูบาบางรูปมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมด้วย ปราภฏการณเหล่านี้เรียกว่า “วิถีครูบา” ซึ่งครูบาที่มีชื่อเสียงในอดีตของจังหวัดลำพูน ได้แก่ ครูบาเจ้าศรีวิชัย, ครูบาชัยวงศา

พัฒนา, ครุบาพรหมจักรสังวร และ ครุบาอภิชาตชาวปี ครุบาทั้งสี่รูปนี้นับได้ว่าเป็นครุบาที่มีวัตรปฏิบัติทั้งในด้านวัตรส่วนตัวและการปฏิบัติเพื่อส่วนรวม ผ่านกระบวนการต่างๆ ที่ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าและสามารถใช้เป็นสาธารณประโยชน์ได้อย่างดี บทบาทดังกล่าวอาทิ การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยพุทธสถาปตยกรรมทั้งหมด กอปรด้วย พระธาตุเจดีย์ วิหารโบสถ์ หอธรรม มณฑปรอยพระบาทและเสนาสนะอื่นๆ รวมถึงสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนนสะพาน โรงพยาบาล โรงเรียน เปรียบเสมือนการสร้างทานให้ผู้คนมากราบไหว้บูชา ได้มาใช้สอยถือเป็นตัวแทนของผลบุญที่ใช้ในการบำเพ็ญเพียรบารมีอย่างหนึ่งของครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน้าหมู่บ้าน” การอบรมสั่งสอนศรัทธาประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 การสร้างอาชีพให้ชาวกะเหรี่ยง (ผ้าทอ เครื่องเงิน) พร้อมทั้งดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย การสร้างผังเมืองของชุมชนอย่างเป็นระเบียบ ทั้งระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เป็นต้น บทบาทสำคัญของครุবাদังกล่าวในฐานะที่เป็นนักพัฒนานั้นได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก (พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร, 2562)

ดังนั้น วิถีครุบา จึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาสังคม ซึ่งเห็นได้ว่า ในยุคของครุบาศรีวิชัย ได้มีการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่างๆ มากมาย ผลงานของครุบาศรีวิชัยนั้นได้รับการยอมรับและการยกย่องเป็นอย่างมาก กล่าวกันว่า ทิวทัศน์ภาคเหนือของประเทศไทย และประเทศพม่าบางส่วน ครุบาศรีวิชัยได้ฝากผลงานไว้มากมาย ทั้งวัดวาอาราม สาธารณประโยชน์ต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงควมมีบารมีของครุบาศรีวิชัย ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำเสนอในประเด็นดังนี้ คือ ความหมายของครุบา วิถีครุบากับการพัฒนาสังคม และ วิถีครุบา แนวคิดและกลไกการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

ความหมายของครุบา

คำว่า “ครุบา” เป็นคำเรียกขานพระสงฆ์ในดินแดนล้านนา หรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นคำที่ได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการทั้งประวัติพระพุทธศาสนาในล้านนา ประวัติศาสตร์ล้านนา ซึ่งคำว่าครุบานี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด

กระบวนการสร้างคำขึ้นมาใหม่ในยุคปัจจุบัน เช่น ครูปาอุ๊กแก๊ส ครูปาคติใหม่ เป็นต้น (ขวัญชีวัน บัวแดง และ พิสิษฐ์ นาสี, 2558) “ครูปา” มาจากภาษาบาลีว่า “ครูปิ อาจริโย” แปลว่า เป็นทั้งครูและอาจารย์ มาจากคำว่า “ครูปา” ภายหลังเพี้ยนเป็น “ครูปา” ในที่สุด (พระมหาสง่า ชีรสวโร , 2553) เป็นคำที่พบว่ามีการใช้เรียกพระสงฆ์ในเฉพาะดินแดนในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นตำแหน่ง (อย่างไม่เป็นทางการ) หนึ่งในพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก มีศีลาจารวัตรเรียบร้อย มั่นคงดำรงตนอยู่ในพระธรรมวินัย เป็นที่ยอมรับทั้งในส่วนของคณะสงฆ์และศรัทธาฆราวาสญาติโยมทั่วไป หรือมีผลงานปรากฏแก่ชุมชนในการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์สร้างวัดวาอาราม สาธารณสมบัติต่างๆ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคม ศาสนาวัฒนธรรม วิถีชีวิต การเมืองการปกครอง ของผู้คนในล้านนาในแต่ยุคได้เป็นอย่างดี (Chanreang, 2016) เช่น ครูปาอภัยสารทะ วัดฝายหิน ครูปาศรีวิชัย ครูปาขาวปี ครูปาวงศ์ เป็นต้น ดังนั้น คำว่า “ครูปา” จึงเป็นคำพิเศษที่มีความเหมาะสมกับผู้ที่มีความพิเศษเท่านั้น ซึ่งพระภิกษุทั่วไปไม่มีสิทธิ์ใช้ หรือแต่งตั้งตัวเองเป็นครูปา นอกจากนั้น จากการศึกษาของศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวว่า ช่วงปลายราชวงศ์มังราย พบคำว่า “ครูปา” เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างการปกครอง การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ก่อนและหลังการสังคายนาในปี 2020 โดยปรากฏตำแหน่งครูปาเมือง ครูปาคามวาสี ครูปาธรรม ครูปาภิธรรม และ ครูปาวินัย ตำแหน่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับอยู่ภายใต้การปกครองของพระมหาสังฆปริณายก (พระธรรมทินสังฆมหาสวามีอรัญวาสี) แต่อย่างไรก็ตามจากการตรวจสอบงานศึกษาของศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ กลับไม่พบแหล่งอ้างอิงที่มาของข้อมูลดังกล่าว และจากการตรวจสอบผ่านเอกสารตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนาพบมีการเรียกขานพระสงฆ์ด้วยคำว่า “ครูปา” ครั้งแรกช่วงประมาณทศวรรษ 2270 ซึ่งห่างจากปัจจุบันเพียง (พ.ศ.2560) 290 ปีเท่านั้น (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2559)

ในช่วงทศวรรษ 2530 ถือเป็นช่วงเวลาของการเกิดแนวคิดท้องถิ่นนิยม (ล้านนานิยม) กระแสดังกล่าวทำให้เรื่องราวและภาพลักษณ์ของครูปาศรีวิชัยถูกชูให้เป็นส่วนหนึ่งของกระแสประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น ในช่วงเวลานี้ ลักษณะของความเป็น “ครูปา” ที่เคยมีลักษณะที่หลากหลาย กลายเป็นลักษณะที่มีครูปาศรีวิชัยเป็นแบบแผน หากถามถึงคำว่า “ครูปา” ผู้คนมักจะนึกถึงครูปาศรีวิชัยเป็นสิ่งแรก กระแสดังกล่าวทำให้คำว่า “ครูปา” เริ่มมีบทบาทและเป็นที่สนใจของผู้คนในสังคมมากยิ่งขึ้น คำว่า “ครูปา” จึงถูกนำไปใช้

กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคเหนือปัจจุบัน โดยจะมีลักษณะที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ของครูบาศรีวิชัยเป็นหลัก พระสงฆ์ที่ได้รับการเรียกขาน หรือเรียกขานตัวเองด้วยคำว่า “ครูบา” จึงมีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นครูบาศรีวิชัย ทั้งลักษณะการแต่งกาย การนั่งห่ม การห้อยลูกประคำ การถือไม้เท้า และการใช้ตาลปัตรที่ทำจากใบลานหรือหางนกยูง เป็นต้น อีกทั้ง กลุ่มพระสงฆ์ที่นำคำว่า “ครูบา” มาใช้ในปัจจุบัน มักจะมีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตบถหรือเป็นผู้วิเศษร่วมด้วย ส่วนใหญ่มักแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ฝึกฝนในทางธรรม ปฏิเสธทางโลกตั้งแต่ยังเยาว์วัย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะของคำว่า “ครูบา” ทั้งในแง่ความหมายและตัวบุคคล จะมีลักษณะความเป็นครูบาศรีวิชัยเป็นกรอบหลักในการนิยามและปฏิบัติ ทั้งที่ในประวัติศาสตร์ คำว่า “ครูบา” และลักษณะของบุคคลที่ได้รับการเรียกขานด้วยคำว่า “ครูบา” มีลักษณะที่หลากหลาย ไม่ได้มีกรอบการนิยามที่ชัดเจนตายตัวว่าต้องมีลักษณะเช่นไร คำว่า “ครูบา” เป็นคำที่ไม่มีความหมายชัดเจน และด้วยความไม่ชัดเจนจึงทำให้เกิดการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะนิยามและถกเถียงกันถึงความหมายของคำว่า “ครูบา” มากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการสร้างวาทกรรมเรื่อง “ครูบาอุ้มแก๊ส” ขึ้นมาเพื่อโจมตีกลุ่มพระสงฆ์เหล่านี้ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “ครูบา” โดยปกติแล้วจะเป็นคำที่ใช้เรียกและนิยามตัวบุคคลที่เหมาะสมแก่การได้รับการเรียกขานด้วยคำว่า “ครูบา” ที่เกิดขึ้นจาก “ความศรัทธา” ของคนในสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งหากดูความหมายของคำว่า “ครูบา” ที่ปรากฏในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครูบา” ไว้ 2 ความหมายใหญ่ๆ คือ 1. ครูบา หมายถึง ครูบา ผู้สอนลูกบุตร หมายถึง สมภาร, คำใช้เรียกพระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งมักจะมีอายุประมาณ 50 ปี ขึ้นไป 2. ตำแหน่งพระสงฆ์ชั้นสูงกว่าพระสงฆ์ และรองจากสมเด็จพระราชาธรรม (ไทเขิน) (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534) ส่วนในพจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลานของอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครูบา” หมายถึงพระภิกษุผู้ได้รับการยกย่องอย่างสูง หรือ “ครูบาเจ้า” หมายถึง พระภิกษุที่บวชมานาน สูงอายุ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ, 2539) หรือในพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ ของสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครูบา” ไว้ 2 ความหมาย คือ ครูบา หมายถึง เจ้าอาวาส คำใช้เรียกพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพนับถืออย่างยิ่ง และ ตำแหน่งพระภิกษุของไทเขิน ลำดับรองจากสังฆราช

(สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2539) จากความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการนิยามความหมายของคำว่า “ครูบา” มีความแตกต่างกันไป บางฉบับได้มีการกำหนดเกณฑ์อายุ บางฉบับให้คำอธิบายเพียงว่าเป็นพระภิกษุที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงหรือหมายถึงเจ้าอาวาส รวมไปถึงเป็นคำเรียกพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพนับถือเป็นอย่างสูง ความแตกต่างดังกล่าวจึงเป็นปัญหาอย่างยิ่งที่จะสร้างคำนิยามที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม คำนิยามคำว่า “ครูบา” คือคำที่มีความหมายเชิงปัจเจก เนื่องจากเป็นคำที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาของคนในสังคมเป็นสำคัญ และสามารถใช้เรียกพระภิกษุรูปใดก็ได้ตามความศรัทธาของตนเอง ไม่มีเกณฑ์วัดวุฒิ คุณวุฒิที่ชัดเจน วัดวุฒิและคุณวุฒิ รวมทั้งการนิยามเชิงปัจเจกให้กับพระภิกษุในความเป็นครูบาจึงขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2562)

วิถีครูบากับการพัฒนาสังคม

วิถีครูบา หมายถึง การปฏิบัติตนของพระสงฆ์หรือครูบาที่มีการประพฤติวัตรปฏิบัติธรรม รวมถึงการเป็นผู้นำในการบูรณะ ก่อสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาและสาธารณสถานทั่วไป จนเป็นการยึดถือปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น วิถีครูบากับการพัฒนาสังคม มีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีครูบาให้กับคนในชุมชนได้ทราบ ทั้งกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการปฏิบัติ และกระบวนการสืบทอด มีส่วนร่วมได้โดยตรงส่งผลต่อการตัดสินใจสู่การปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลประโยชน์นำไปสู่ความเจริญไม่มีความเสื่อม มุ่งให้ความสำคัญด้านจิตใจ ในฐานะเป็น ผู้มีส่วนได้เสีย (พระอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, 2561) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้การพัฒนาสังคมตามอย่างวิถีครูบานั้นได้รับการปฏิบัติและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องยาวนานถึงแม้ว่าจะไม่มีครูบาที่เป็นต้นกำเนิดของวิถีดังกล่าวอยู่แล้วก็ตาม แต่กระบวนการสำคัญคือการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ซึ่งในการกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการยึดถือวิถีปฏิบัติของครูบาในการดำรงชีวิต ยกตัวอย่างเช่น การยึดถือแนวปฏิบัติในการรักษาศีล 5 ไม่ทานเนื้อสัตว์ตามแบบอย่างของครูบาชัวยะวงษาพัฒนา การเจริญรอยตามครูบาศรีวิชัยและครูบาขาวปีในการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สาธารณประโยชน์ต่างๆ และผลงานสำคัญคือ การใช้รูปแบบของ “งานหน้าหมู” มาเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคส่วนราชการ รวมทั้งคณะสงฆ์ด้วย ซึ่งในบทความนี้จะได้

นำเสนอ “วิถีครูบา” ที่สำคัญของจังหวัดลำพูน ได้แก่ ครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี และ ครูบาวงศ์ (ชัยยะวงศาพัฒนา)

1) ครูบาศรีวิชัย

ครูบาศรีวิชัย นับได้ว่าเป็นครูบาต้นแบบของครูบาในยุคหลังที่ผ่านมา วัตรปฏิบัติของครูบาศรีวิชัยมุ่งเน้นในเรื่องของการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและการเป็น “ต้นบุญ” คือ การสาธารณสงเคราะห์ ครูบาศรีวิชัยได้เป็นประธานในการก่อสร้าง รวมถึงบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเกือบทั่วทั้งภาคเหนือ ตามที่ได้รับการบันทึกไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติครูบาศรีวิชัยหลายๆ เล่ม จำนวนถึงร้อยกว่าวัด นับได้ว่าครูบาศรีวิชัยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัดวาอารามต่างๆ ให้เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยพุทธสถาปัตยกรรมทั้งหมด กอปรด้วย พระธาตุเจดีย์ วิหาร โบสถ์ หอธรรม มณฑปรอยพระบาทและเสนาสนะอื่นๆ รวมถึงสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนน สะพาน โรงพยาบาล โรงเรียน เปรียบเสมือนการสร้างทานให้ผู้คนมากราบไหว้บูชา ได้มาใช้สอย ถือเป็นตัวแทนของผลบุญที่ใช้ในการบำเพ็ญเพียรบารมีอย่างหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน้าหมู่”

2) ครูบาอภัยขาวปี

ครูบาอภัยขาวปีได้แกะรอยเส้นทางจาริกบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย และสานต่อแนวทางที่ได้วางไว้ทุกประการ นับแต่ยุคเริ่มบวชใหม่ๆ หรือแม้กระทั่งการถูกจับสึกหลายครั้งหลายครา แต่ครูบาอภัยขาวปีก็มีเคยย่อท้อหยุดงานก่อสร้างด้าน “ศาสนกุศล” ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นงาน “สาธารณกุศล” ครูบาขาวปี (ขวัญชีวัน บัวแดง และ พิสิษฎ์ นาสี, 2558) ถือได้ว่าเป็นลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดครูบาศรีวิชัยมาก เห็นได้ว่าทุกครั้งที่ถูกจับสึกจะได้รับการบวชให้ใหม่โดยครูบาศรีวิชัย อีกทั้งได้รับมอบหมายให้ช่วยดูแลงานก่อสร้างวัดวาอารามที่ท่านรับผิดชอบเป็นประธาน ในขณะเดียวกัน ครูบาขาวปีก็ได้ริเริ่มโครงการก่อสร้างและบูรณะวัดวาอาราม รวมถึงสาธารณประโยชน์ต่างๆ มาตั้งแต่อายุ 24 ปี จากการบันทึกของครูบาขาวปีเองมีทั้งหมด 113 แห่ง โดยนับเป็นรายการที่ก่อสร้างมีจำนวนมากกว่า 138 รายการ ซึ่งในความเป็นจริงมีจำนวนมากกว่านั้น เพราะมีบางแห่งที่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ การก่อสร้างซึ่งทำในช่วงปี 2456–2520 เป็นศ

สนสถาน เช่น วิหาร เจดีย์ และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในวัดประมาณครึ่งหนึ่ง นอกจากนั้นเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สถานีอนามัย ที่ว่าการอำเภอ และสาธารณูปโภคประเภทอื่นๆ บริเวณที่เดินทางไปก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นเขตชนบทและเขตภูเขาอันเป็นที่อยู่ของคนเมืองและชาวกะเหรี่ยง โดยจะอยู่ในเขตจังหวัดลำพูนมากที่สุด รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำปาง นอกจากนั้นคือจังหวัดตากและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มศรัทธาที่นิมนต์ไปสร้าง โดยครูบาชาวปืจะเป็นประธานหรือที่เรียกว่า “นั่งหนัก” เพื่อรับบริจาควัตถุปัจจัย ได้แก่ เงินทอง และสิ่งของต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการบูรณะหรือก่อสร้าง โดยจะ “นั่งหนัก” ในสถานที่ก่อสร้างนั้นๆ เป็นเวลาประมาณ 15 วัน ถึง 4 เดือน ในช่วงออกพรรษา

การสร้างศาสนวัตถุหรือสาธารณูปโภคในแต่ละพื้นที่ ไม่ได้เป็นเพียงการทำให้มีสิ่งก่อสร้างเพื่อการใช้สอยทางศาสนาและทางโลกเพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างชุมชนและเครือข่ายทางศีลธรรมที่สมาชิกพยายามนำเอาคำสอนและวิถีปฏิบัติทางศาสนาแบบครูบามาใช้ โดยเฉพาะการถือศีลกินเจ ในตอนเริ่มต้นชุมชนดังกล่าวอาจมีจำนวนไม่มาก แต่เมื่อมีการก่อสร้างมากขึ้น จะมีผู้คนเข้ามาร่วมทำบุญเพิ่มขึ้น มีการนิมนต์ไปสร้างในพื้นที่ใหม่ๆ มากขึ้น เป็นการขยายเครือข่ายออกไป ในแต่ละชุมชนที่นับถือครูบาชาวปืจะประกอบไปด้วย พระสงฆ์ มัคทายก ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไป ที่จะทำหน้าที่รวบรวมวัตถุปัจจัยและชักชวนกันไปร่วมทำบุญและลงแรงในสถานที่ก่อสร้างหรือวัดซึ่งเป็นที่พำนักของครูบา ศาสนวัตถุและสาธารณูปโภคที่ครูบาส่งไว้นั้นเองที่เป็นเครื่องเตือนความทรงจำในการมาเยือนของครูบาชาวปื ซึ่งมีลักษณะของความผูกพันในเชิงการมีบุญคุณต่อวัดและชุมชนในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อกับครูบาชาวปือย่างต่อเนื่องเรื่อยมา แม้เมื่อครูบาชาวปืมรณภาพไปแล้วก็ตาม ในทำนองเดียวกัน เมื่อศาสนวัตถุและสาธารณูปโภคที่ครูบาส่งไว้เสื่อมสภาพหรือเสื่อมสลายไปและมีการสร้างใหม่ความทรงจำเหล่านั้นก็อาจถูกลบเลือนไปด้วย

3) ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา หรือครูบาวงศ์ (พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์)

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา หรือครูบาวงศ์ (พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์) เป็นพระสงฆ์ นักพัฒนารูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงของอำเภอฝาง จังหวัดลำพูน เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างจนเรียกได้ว่าเป็น “เทพเจ้าของชาวกะเหรี่ยง” แห่งบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน รวมถึงชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไปผู้เป็นประทีปธรรมแห่งขุนเขา ผู้ปฏิบัติตนเป็น

แบบอย่างในการรักษา ศิลปวัฒนธรรม อาหารมั่งคั่งวิจิตร ทำให้ชาวปากะเกะอยู่ในชุมชนห้วยต้มเกิดศรัทธาได้น้อมนำหลักพุทธธรรม คือ ศิล 5 มาปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต ไม่เบียดเบียนกัน จนเกิดเป็น “ชุมชนสันติภาพ” อย่างสมบูรณ์ (ประทีป พืชทองกลาง, ญาติาวินทร์ พืชทองกลาง และ อาภากร ปญโญ, 2562)

ครูบาชัยวงศาพัฒนาได้เริ่มต้นการพัฒนาสังคมชุมชนด้วยการสร้างผู้นำที่เรียกว่า ตะเกะ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนเพื่อทำหน้าที่ ประสานชาวบ้านกับครูบาชัยวงศาพัฒนา และท่านได้สร้างผังเมืองของชุมชนบ้านห้วยต้มไว้เพื่อง่ายต่อการปกครองและการพัฒนาสังคมในอนาคต ตะเกะ จะเป็นผู้สื่อสารระหว่างครูบากับชาวบ้าน ครูบาชัยวงศาพัฒนา ท่านได้วางผังเมืองของชุมชนพระบาทห้วยต้มไว้ในลักษณะเป็นหมู่บ้านที่สะดวกในการเดินทางไปมาหาสู่และสามารถช่วยเหลือกันได้ตลอด ถนนทุกเส้นทางสามารถสัญจรมาพบกันได้ทุกเส้นทางมีระบบไฟฟ้าไว้ใช้ดิน มีถังเก็บน้ำไว้ใช้การอุปโภคบริโภค และแต่ละบ้านไม่มีกาสร้างรั้วบ้าน ทุกคนอยู่ด้วยกันด้วยความรักและสามัคคี และนอกจากนั้น ครูบาชัยวงศาพัฒนายังได้ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม ซึ่งอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับชุมชน ได้แก่ การทำเครื่องเงิน การทอผ้าด้วยมือ การแปรรูปจากผ้าทอ การตีเหล็ก ขุดศิลาแลง และการจักสาน มีการพัฒนาจนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ของชุมชน อาชีพต่างๆ เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอด ส่งเสริม และสนับสนุนจากครูบาวงค์แทบทั้งสิ้น (พระอธิการทวีศักดิ์ กิตติธัญโญ, 2561)

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักวิถีครูบานั้นเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันอย่างลงตัวของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ผนวกกับกระบวนการมีส่วนร่วม จนกลายมาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมในที่สุด สิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็น “วิถีครูบา” ที่ได้มีการประพฤติปฏิบัติมาก่อนและมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะในบางพื้นที่จะมีความหย่อนยานในเรื่องของวิถีปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ก็ยังเชื่อได้ว่าการยึดถือปฏิบัติกันอย่างเข้มแข็งในบางหมู่บ้านของอำเภอสิเกา เช่น หมู่บ้านห้วยต้ม หมู่บ้านศรีเวียงชัย เป็นต้น ที่ยังคงยึดถือแนวปฏิบัติในเรื่องของการรักษา ศิล 5 ตั้งแต่สมัยที่ครูบามีชีวิตอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักวิถีครูบามีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการสร้างการเรียนรู้และการสร้างการมีส่วนร่วม และนำไปสู่กระบวนการพัฒนาสังคมในที่สุด ดังนี้

1) การสร้างกระบวนการเรียนรู้

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของสี่ครูบาในการปฏิบัติตน ซึ่งการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการสังเกต การปฏิบัติตาม และการทำความเข้าใจเพื่อให้สามารถปฏิบัติตาม รวมทั้งยังมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างการเรียนรู้ด้วย อาทิ การใช้นิทานเรื่องเล่า การเทศนาธรรมะ การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้ต่างๆ นั้นเกิดขึ้นทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน อีกทั้งยังเกิดพลังศรัทธาอันนำมาสู่การร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานต่างๆ ตามแนวทางของครูบาให้เป็นผลสำเร็จ ผลงานต่างๆ ของครูบาเกิดขึ้นเป็นประจักษ์พยานถึงความเชื่อ ความศรัทธาในตัวของครูบา จนเกิดเป็นการเรียนรู้ในวัตรปฏิบัติของท่านและมีการปฏิบัติเลียนแบบเรื่อยมาจนปัจจุบัน ประการสำคัญคือ “ความสามัคคี” ที่นับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีการเรียนรู้จากวิถีปฏิบัติและกุศโลบายของครูบา ซึ่งนับได้ว่าเป็นอารยธรรมวิถีที่เกิดขึ้นจากครูบา นั่นเอง

2) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อตัวตนของครูบา ถึงแม้ว่าครูบาบางรูปจะต้องอธิกรณ์นานัปการก็ตาม แต่นั่นกลับเป็นแรงผลักดันให้เกิดความศรัทธาที่ล้นหลามมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างกรณีของครูบาศรีวิชัยและครูบาอริชัยชาวปี ที่ถึงแม้ว่าจะถูกจับกุมคุมขังหลายครั้งหลายครา และครูบาอริชัยชาวปีก็ถึงขั้นถูกจับสึกจนต้องนุ่งหม้อผ้าขาวก็ตาม แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้ความศรัทธาที่มีต่อตัวครูบาทั้งสองรูปหาได้ลดลงไม่ กลับยิ่งเพิ่มความศรัทธาให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิม จากกรณีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นสิ่งสนับสนุนให้เกิดกระบวนการ “สามัคคีธรรม” ขึ้น ครูบาได้ไปเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สาธารณะประโยชน์ต่างๆ ก็ได้รับความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจจากผู้คนจากทั่วทุกสารทิศ แม้แต่ข้าราชการเองก็ยังให้ความร่วมมือในการพัฒนาสังคมร่วมกับครูบา ผลงานสำคัญคือการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ที่แรกเริ่มนั้นมีผู้คนเพียงหลักร้อยมาร่วมกันสร้าง เมื่อข่าวการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพได้แพร่สะพัดไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ ชาวพุทธผู้เลื่อมใสในครูบาศรีวิชัย ต่างทยอยกันมาจากทั่วสารทิศจนเต็มบริเวณเชิงดอยหมด เพื่อมาร่วมสละแรงงานช่วยสร้างถนน โดยไม่มีค่าจ้างใดๆ ทั้งสิ้น วันๆ หนึ่งจะมีประชาชนมาร่วมสร้างถนนประมาณ 3-4 พันคนจากทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือ รวมไปถึงอุตรดิตถ์-พิษณุโลก ปริมาณคนงานที่มาช่วยมีมากเกินความต้องการ ครูบาศรีวิชัยจึงได้กำหนดให้สร้างถนนหมู่บ้านละ 10 วาเท่านั้น และต่อมายังได้ลดลงอีกเหลือ

ประมาณหมู่บ้านละ 2 วา 3 วา เพราะมีคนมาขอร่วมแรงงานสร้างมากขึ้นเรื่อยๆ นับเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์มากที่การสร้างถนนบนภูเขายาวถึง 11 กิโลเมตร ใช้เวลาเพียง 5 เดือนกับอีก 22 วัน ทั้งๆ ที่อุปกรณ์การสร้างทางมีเพียงจอบ และเสียมเท่านั้น ไม่ได้มีอุปกรณ์ทันสมัยเช่นในปัจจุบัน ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วย “การมีส่วนร่วม” ของทุกภาคส่วน และได้กลายเป็น “วิถีครูบา” ที่นำมาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักวิถีครูบาภายใต้โครงการ “วิถีครูบา งานหน้าหมู่” ของจังหวัดลำพูน

วิถีครูบา : แนวคิดและกลไกการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม

วิถีครูบา เป็นหนึ่งในการประยุกต์ใช้แนวคิดจากการปฏิบัติตนของครูบามาเป็นเครื่องมือในการกำหนดแนวคิดและกลไกการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจากการนำเสนอในเนื้อหาที่ผ่านมา นั้นจะเห็นได้ว่า วิถีครูบาจะผูกติดอยู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมแทบทั้งสิ้น เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกแห่งความศรัทธาที่มีต่อตัวครูบา และผู้คนที่พร้อมที่จะสละทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ในการที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมตามแนวปฏิบัติของวิถีครูบา (พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร, 2562) โดยเฉพาะครูบาศรีวิชัย ที่ปรากฏแนวคิดการมีส่วนร่วมได้เด่นชัดมากที่สุด และถูกยึดถือปฏิบัติสืบต่อจนกลายเป็น “วิถี” ของครูบาที่เป็นลูกศิษย์และครูบาในยุคต่อๆ มา เช่น ครูบาขาวปี ครูบาวงศ์ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักวิถีครูบาของครูบาศรีวิชัย ได้รับการฟื้นฟูและนำมาเป็นนโยบายในการพัฒนาจังหวัดลำพูน โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน ที่ได้นำเอาแนวคิดวิถีครูบา งานหน้าหมู่ มาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาจังหวัดลำพูน ผ่าน “โครงการวิถีครูบา งานหน้าหมู่ วิถีแห่งศรัทธา ร่วมคิด ร่วมทุน ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์” ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน เป็นกระบวนการดำเนินงานตามแนวทางรอยวิถีแห่งศรัทธาของครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา แบบ “หน้าหมู่” ตามข้อตกลงร่วมกันขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และเป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีการตรวจสอบกันเองตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน อบต. กำนันผู้ใหญ่บ้าน และภาคประชาชน โดยการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินงาน และร่วมกันตรวจสอบ ไม่มีการฮั้วประมูลหรือฮั้วการจัดซื้อจัดจ้าง โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนจะดำเนินการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่

จำเป็นในการดำเนินการและการส่งมอบ อบท. ในพื้นที่เป็นหน่วยรับผิดชอบตามรายละเอียดแบบแผนการก่อสร้าง และดำเนินการควบคุมการก่อสร้างให้เป็นไปตามที่ อบท. เป็นผู้กำหนดร่วมกับประชาชน และประชาชนก็จะเป็นหน่วยดำเนินการก่อสร้าง ร่วมแรง ร่วมทุนทรัพยากรบ้างตามกำลัง เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย จึงถือเป็นกระบวนการประชาชนอย่างแท้จริง

โครงการวิถึครูบา งานหน้าหมู่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน มีการดำเนินงานเกี่ยวกับการนำเอาหลักปฏิบัติของครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย มาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาสังคม ด้วยการอาศัยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ได้ช่วยกันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสังคม

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน ได้มีนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดลำพูน โดยให้ทุกภาคส่วนได้มีการร่วมแรง ร่วมใจกันทำงานด้วยแรงศรัทธาตามแนวทางรอยวิถึแห่งศรัทธาของครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา แบบ “หน้าหมู่” จนงานประสบความสำเร็จ สร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ดังเช่นการร่วมแรงกันสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพตามแนวทางรอยวิถึแห่งศรัทธาของครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาแบบ “หน้าหมู่” เพื่อพัฒนาลำพูน (พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร, 2562)

กระบวนการจัดโครงการ/จัดกิจกรรม

องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน ได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 ระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน ในฐานะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับจังหวัดและประธานประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับจังหวัด จังหวัดลำพูน ซึ่งมีภารกิจหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นทุกๆ ด้าน ในภาพรวมครอบคลุมทุกพื้นที่และประชาชนทั้งจังหวัด และสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อบูรณาการในการพัฒนาท้องถิ่นแบบการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ในฐานะผู้ประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น และผู้นำท้องถิ่นในฐานะผู้แทนประชาชนในระดับพื้นที่ตามแนวทางรอยวิถึแห่งศรัทธาของครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา แบบ “หน้าหมู่” ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ ร่วมกันคิด ร่วมทุน ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการระดมทรัพยากรสรรพกำลังเพื่อแก้ไขปัญหาความ

เดือดร้อนแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล และทันต่อปัญหาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดลำพูนให้เจริญยิ่งขึ้นไป

กระบวนการสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนนั้น ส่วนหนึ่งมาจากจิตสำนึกของชุมชนในการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ในชุมชน ซึ่งแน่นอนว่าผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงการวิถีครอบครัว นั้นย่อมเป็นผลประโยชน์ของชุมชน มิใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังนั้นกระบวนการต่างๆ ในการสร้างการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดขึ้นจากบทบาทต่างๆ ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประการสำคัญ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมก็เป็นความสำคัญและจำเป็นอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมขึ้นในสังคม ซึ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมปรากฏอยู่ 4 อย่าง ดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนนั้นมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนที่จะต้องเป็นผู้ที่เริ่มในการคิด คือการคิดหาปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาและค้นหาสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน แล้วจึงสะท้อนให้กับผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งก็คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จากนั้นจึงเป็นการร่วมใจ หรือร่วมศรัทธา อันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการการมีส่วนร่วม เพราะความศรัทธาจะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นและนำไปสู่ผลสำเร็จในที่สุด จากนั้นจึงเป็นการร่วมแรง โดยชาวบ้านจะเป็นส่วนสำคัญในเรื่องของแรงงาน เพราะโครงการวิถีครอบครัวนี้จะอาศัยกำลังแรงงานหลักจากชาวบ้านในชุมชน จะไม่มีการจ้างผู้รับเหมาหรือแม้แต่กำลังคนจาก อบจ. แต่จะให้คนในชุมชนได้เป็นผู้ร่วมทำ คือร่วมลงมือก่อสร้าง บูรณะซ่อมแซมเอง โดยมี อบท. ในพื้นที่ และ อบจ. เป็นเสมือนพี่เลี้ยงคอยควบคุมดูแล กระบวนการในการร่วมแรงนี้เป็นลักษณะเด่นตามแนวคิดวิถีครอบครัว เพราะเป็นการอาศัยแรงงานจากคนในชุมชนเป็นแรงงานสำคัญ เปรียบเสมือนเดียวกับวิถีปฏิบัติของครอบครัววิชัย ในการอาศัยกำลังแรงงานจากชาวบ้าน ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาเป็นกำลังหลักสำคัญ จากนั้นจึงเป็นการร่วมรับผลประโยชน์ คือการร่วมรับสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลการร่วมแรงดังกล่าว ซึ่งก็คือได้อาคารสถานที่ ถนนหนทาง หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่ได้อำนวยความสะดวกกันทำ และท้ายที่สุดคือการร่วมดูแลรักษา เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนเองที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาสถาปัตยกรรมประโยชน์ต่างๆ ของชุมชน จะเห็นได้ว่า กระบวนการต่างๆ

เหล่านี้มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด และเป็นการขับเคลื่อนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมใจ (ร่วมศรัทธา) ร่วมแรง ร่วมทุน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมดูแลรักษา สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดวิถีชีวิตที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการช่วยกันพัฒนาสังคม

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

กระบวนการในการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะเป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องของการใช้แรงงานจากคนในท้องถิ่น ส่วนทางภาครัฐจะเป็นในส่วนของการเครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งในส่วนนี้ได้ถูกบรรจุเข้าไว้ในโครงการวิถีชีวิต งานหน้าหมู่บ้าน ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการนี้คือ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐ โดยการประสานงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโครงการที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากการดำเนินโครงการทุกโครงการจะมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะการดำเนินโครงการโดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน การปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร ศาลาเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน หรือสิ่งก่อสร้างสาธารณประโยชน์อื่นๆ จำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานจากคนในท้องถิ่นหรือในพื้นที่เองให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาต่อไป และยังเป็นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วย เพราะคนในชุมชนนั้นเองจะต้องเป็นผู้ลงมือ ลงแรงในการทำงาน การร่วมด้วยช่วยกัน ในขั้นตอนนี้จึงจะสามารถเกิดขึ้นและสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้

3) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการติดตามประเมินผลนั้นจะเป็นไปในช่วงระหว่างการดำเนินการโครงการมากกว่าที่จะเป็นการติดตามประเมินผลในระยะสุดท้ายหรือหลังจากที่โครงการดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มองว่าการตรวจสอบหลังจากดำเนินโครงการแล้วนั้น (การตรวจรับงาน) เป็นหน้าที่ของทางเทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล แต่อย่างไรก็ตาม งานโครงการวิถีชีวิต งานหน้าหมู่บ้าน มุ่งเน้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมากกว่า ทั้งนี้เพราะในการติดตามตรวจสอบหรือการประเมินผลนั้นจะเป็นหน้าที่ของ

ภาครัฐ แต่ก็ยังคงมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าไปตรวจสอบในขั้นตอนของการดำเนินการด้วย เพราะถือว่าการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการ

4) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์

ในขั้นตอนนี้ ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน โดยที่ทุกคนถือได้ว่าได้ช่วยกันในการดำเนินการต่างๆ ทั้งวางแผน ดำเนินการ ติดตามตรวจสอบ และใช้ประโยชน์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนในการช่วยกันดูแลรักษาเสมือนหนึ่งว่าเป็นของตนเอง ไม่ได้มีใครเป็นเจ้าของ แต่ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกันนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Pinyonattthagarn, 2018) เพราะสิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ ถูกสร้างขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เกิดจากการประสานงานของทุกฝ่าย จึงก่อให้เกิดสิ่งสาธารณประโยชน์อันเป็นเครื่องใช้สอยของคนในชุมชน กระบวนการในการสร้างจิตสำนึกการเป็นเจ้าของร่วมกันจึงนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ และการที่จะทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และร่วมกันดูแลรักษานั้นจะต้องสร้าง “สำนึกความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)” ซึ่งหมายถึง ความสำนึกในการคำนึงถึงว่าสิ่งสาธารณะประโยชน์ที่เราร่วมกันสร้างขึ้นมานั้นเป็นเสมือนเป็นของของเราด้วย การใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นก็ถือว่าเราต้องดูแลเอาใจใส่ รักษาผลประโยชน์ ไม่นิ่งดูตาย (Nyani, 2018) และที่สำคัญต้องคิดเสมอว่าอะไรเป็นความสูญเสียก็ต้องหลีกเลี่ยง แต่ถ้าเป็นผลประโยชน์ต้องปกป้องและดูแลรักษา โดยเฉพาะสิ่งสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ที่เรามีส่วนร่วมมาตั้งแต่ต้น ก็จำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน และดูแลรักษาาร่วมกัน

สรุป

วิถีครูบา เป็นกระบวนการหนึ่งของวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ถูกขนานนามว่าเป็น “ครูบา” นำหน้าชื่อของพระสงฆ์รูปนั้นๆ เช่น ครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี ครูบาวงศ์ ครูบาพรหมา เป็นต้น การพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมตามหลักวิถีครูบานั้นได้เริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสร้างความเชื่อ ความศรัทธาให้

เกิดขึ้น จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำงาน การบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ วัตถุอาาราม โรงพยาบาล โรงเรียน และสาธารณประโยชน์อื่นๆ การมีส่วนร่วมดังกล่าวเกิดขึ้นจากความศรัทธาในตัวของครูบาเอง ซึ่งครูบาได้ใช้กุศโลบายต่างๆ เพื่อสร้างความเชื่อ ความศรัทธาดังกล่าว ซึ่งก็มีการประยุกต์ให้เข้ากับหลักพุทธธรรมด้วย จนกลายเป็นวิถีปฏิบัติในที่สุด โดยครูบาได้ใช้ทั้งกุศโลบาย คำสอน การปฏิบัติเป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมขึ้นโดยการ “ทำงานร่วมกัน, เป้าหมายร่วมกัน, สนใจร่วมกัน” สร้างสิ่งที่เรียกว่า จิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ทุกคนจะได้ช่วยกันใช้สอย ช่วยกันดูแลรักษา เสมือนหนึ่งว่าเป็นสมบัติของตนเอง ซึ่งหากชุมชนสามารถที่จะดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์แบบ ก็จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักวิถีครูบาในการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมได้อย่างยั่งยืน ภายใต้อำนาจที่ว่า “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมใช้ประโยชน์ และร่วมดูแลรักษา”

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชีวัน บัวแดง และ พิสิษฐ์ นาสี. (2558). งานพิธีเปลี่ยนผ้าครุขาวาวปี: การสร้างและสานต่อเครือข่ายลูกศิษย์ และผู้เชื่อถือศรัทธา. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 27(2), 29-61.
- ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว. (2559). *การศึกษากระแส ครุवादคติใหม่ ในภาคเหนือของไทย ทศวรรษ 2530-2550*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2562). *ครุवादคติใหม่ แต่งองค์ทรงเครื่อง พุทธศรัทธาหลังถึงพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประทีป พืชมงคลกลาง, ญาณาวินมิตร์ พืชมงคลกลาง และ อาภากร ปญโญ. (2562). มีศีลจึงมีสันติภาพ: ถอดบทเรียนชุมชนสันติภาพจากยอดดอย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(เพิ่มเติม), S450-S462.

- พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร. (2560). *กระบวนการพัฒนาสังคมตามหลักอารยธรรมวิถีของสี่ครูบาในจังหวัดลำพูน*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนฤพันธ์ ญาณิสฺสโร. (2562). วิถีครูบากับวิถีพัฒนาสังคม. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 19–28.
- พระมหาสง่า ชีรสว่างโร. (2553). ครูบา เนือนาบุญของล้านนา. ใน *เถรภิเษก พิธียกยอสมณศักดิ์พระสงฆ์ในล้านนา*. เชียงใหม่: แม็กซ์พรีนติ้ง.
- พระอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ. (2561). แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1810–1821.
- พระอธิการทวีศักดิ์ กิตติญาโณ. (2561). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านพระบาทห้วยต้มตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน. *วารสารปัญญา*, 25(1), 51–63.
- พิสิษฐ์ นาสี. (2561). “ครูบาสมัยใหม่” คุณค่าแบบล้านนา ผู้เชื่อถือศรัทธาในระดับสากล. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(2), 49–86.
- สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. (2539). *พจนานุกรมภาษาถิ่นเหนือ*. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2539). *พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์,
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2534). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Chanreang, T. (2016). *Buddhist Scholar in Lanna*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- Nyani, Y. (2018). Buddhist Cardinal Principles for Peace and Harmony. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 19–29.
- Pinyonattagarn, D. (2018). Mind and Enlightenment in Buddhism. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 3(1), 31–44.